

⁶Interjú; *Weltwoche*, 2015. december 25 (Ausgabe 52/2015). Az interjút készítette: Rico Bandle.

⁷Max Weber: *A tudomány és politika mint hivatás*. (Ford. Glavina Zsuzsa.) Kossuth, Budapest, 1995, 125.

⁸Vö. uo. 127.

⁹Uo.

¹⁰Uo. 122.

¹¹Uo. 122–123.

¹²Uo. 125.

¹³Uo. 129.

¹⁴Uo.

¹⁵Ezzel foglalkozik Tilman Borsche írása (*Philosophie Magazin*, 2016/2. 55).

¹⁶Az identitásképzés és a migráció összefüggéséről Gunter Gebauer elmélkedik (uo. 54).

¹⁷Uo. 58.

¹⁸Uo. 59.

¹⁹Uo. (Paolo Flores d'Arcais véleményében).

²⁰*Neue Zürcher Zeitung* (NZZ), 2015.11.25, az interjút készítette: Martin Helg; *Cicero: Magazin für Politische Kultur*, 2016/2. 14–23.

²¹NZZ interjú.

²²Uo.

²³Cicero interjú.

²⁴NZZ interjú.

²⁵Az identitás-etika és szabályetika különbségéről lásd Adrian Holderegger (szerk.): *Fundamente der theologischen Ethik: Bilanz und Neuansätze*. Herder, Freiburg – Wien, 1996, 107–110.

²⁶Vö. uo.

²⁷Uo. 108.

²⁸Uo. 109.

²⁹A menekültválság és az antiszemitizmus összefüggésével a *Philosophie Magazin* már említett számában Susan Neiman foglalkozik (64. oldal).

³⁰Lásd például Korchide, Mouhanad: *Gott glaubt an den Menschen. Mit dem Islam zu einem neuen Humanismus*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 2015.

³¹A *Philosophie Magazin* összefoglaló adatai szerint Németországban a menekültekkel szemben elkövetett bűncselekmények száma jelentős mértékben növekedett. A hatóságok 2012-ben 62 esetet, 2014-ben 895 esetet, 2015-ben pedig már 1610 esetet regisztráltak.

³²Interjú: *Frankfurter Rundschau*, 2015. december 11. Az interjút készítette: Michael Hesse.

³³Spaemann hangsúlyozza, hogy — a konkrét hitbéli meggyőződéseinktől függetlenül — kultúránk a kereszténység által meghatározott.

³⁴A tolerancia fogalmának vázolója során Rainer Forst: *Toleranz im Konflikt: Geschichte, Gehalt und Gegenwart eines umstrittenen Begriffs* (Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2003) című kötetére támaszkodom.

HÍVÓ KERESZTÉNY ÉS ÉRTELMISÉGI?

Töprengés egy létforma érvényességi köreiről és lehetőségeiről

Az ember mindig tett fel kérdéseket léte értelmére és céljára vonatkozóan. Az alapvető emberi kérdésekre — ki vagyok? honnan jöttem? hová tartok? — minden emberi közösség adott valamilyen választ. Ez kezdetben nem annyira az egyének válasza volt, hanem egyfajta közös rend és tudás része, ami egyben viselkedésformákat generált. Ezek hagyományozódtak egy szűkre szabott, de jól szabályozott és ezáltal pontos eligazítást adó világban. Ísmertek voltak a világot szervező elvek, értékek, magasabb rendű szempontok, s ezeket mindenki osztotta. „Az értékek teljes struktúrája a személy számára értékelő keretet ad, és tartalmazza a világban való eligazodáshoz szükséges irányjelzőket. Az értékek olyanok, mint az útjelző táblák az úton haladók számára, eligazítanak a szűkebb és tágabb világban.”¹

A világ „tágulásával”, a szabályok megkérdőjelezésével és a közösségi tudat „leváltásával”, az egyéniség és eredetiség keresésével az alapkérdésekre adott válaszok is variálódtak, az egyének immár egyedi, testre szabott és eredeti megoldásokat kívántak maguknak. „Az értelem keresése mint pszichológiai jelenség a 20. század történelmi és társadalmi tapasztalatai nyomán vált fontossá és feltűnővé. Ezek a tapasztalatok az emberek tömegeiben élezték és élezték ki azt az egzisztenciális kérdést, hogy mi is az értelme az életüknek. Valójában azonban maga a kérdés nem kötődik sem konkrét társadalomhoz, sem egy bizonyos korszakhoz. A történelmi és társadalmi tapasztalatok mindössze felerősítették ezeket a szorongásokat, miközben ugyanekkor meggyöngyültek azok a hagyományos társadalmi rendszerek, melyek megoldásokat közvetítettek az értelem utáni kérdéssel kapcsolatban: a családi és mikrotársadalmi közösségek és a (hagyományos) egyházak.”²

A közösséginek az egyénre való leváltása azonban egyáltalán nem szül és eredményez mindenki számára eredeti, az egyéniségére szabott választ, életmódot. Nem szabadít fel igazán, mert nagyon sokaknak egyszerűen lehetőségük sincs választani vagy gazdasági okokból, vagy mert nem rendelkeznek kellő ismeretanyaggal ahhoz, hogy önálló döntést hozhassanak. Már a középkorban kialakultak a tudás „birtokosai”, a tudás birtoklásának fellegetvái. „Az értelmiségi először a kora középkorban ad hírt magáról, pályafutása a 12. század városi iskoláiban ível magasra, majd a 13. századtól kezdve diadalmasan birtokba veszi az egyetemeket. Mestersége a gondolkodás és gondolatai tanítása. (...) talán soha nem voltak

annyira tiszták e hivatás körvonalai, öntudata sohasem volt olyan fejlett, mint a középkorban.”³ A hivatásos gondolkodók tehát adnak válaszokat, és az immár nem közösségként, inkább tömegként működő emberiség ezeknek a társadalmat vezető erőknek a „diktatúráját” viseli anélkül, hogy ennek tudatában lenne. Elfogadja, szüksége van rá, hiszen: „Az elutasítás az elemi fenyegetettséggel rezonál, amely az agyban nagy erővel csatolódik vissza. Lieberman és Eisenberger emlékeztet rá, hogy az előember történetében a csapathoz való tartozás alapvető jelentőségű volt a fennmaradás szempontjából; a kirekesztettség egyenlő volt a halálbüntetéssel, s ez ma is igaz a vadon élő újszülött emlősöknél. A kutatók szerint a fájdalomközpontban alakulhatott ki ez a fajta érzékenység a társas kirekesztéssel szemben, felhívja a figyelmet a számkivetettség lehetőségére és arra ösztönözve, hogy a veszélyeztetett kapcsolatot helyrehozzuk.”⁴ Az embernek tehát amellet, hogy élete értelmét tudatosan vagy öntudatlanul keresi, szüksége van a társas együttlétre és megerősítésre. Ez az integrációval valósul meg, ami a beágyazottságot jelenti társadalmi értelemben, a társadalmi kapcsolatok kialakítását és fenntartását egyaránt magába foglalja, amely kapcsolatok során az egyén érzelmi jóváhagyást és szociális megerősítést ad és kap. Egy jól beilleszkedett egyénnek erős társadalmi kapcsolatrendszerei vannak. A társadalmi beilleszkedést a szűkebb és tágabb környezettel való szignifikáns kapcsolatok jelzik. Daniel Goleman, az érzelmi intelligencia fogalmának meghatározója ezt így foglalta össze: „A világ minden táján úgy gondolják az emberek, hogy az érzelmileg építő kapcsolatok nagyon fontosak a jó életminőséghez. Ennek jellemzői egyik kultúráról a másikra változnak, abban azonban mindenütt egyetértés mutatkozik, hogy más emberekkel kialakult bensőséges kapcsolatok az optimális emberi lét alapjaihoz tartoznak.”⁵ Az integrációhoz szükség van alkalmazkodásra, arra, hogy a közösség tagjai betartsanak bizonyos normákat, a társadalom többsége számára elfogadott viselkedési formákat. Devianciának számít minden, ami ettől a normától eltér, s a deviáns sorsa a kizártság még akkor is, ha később a deviancia lesz az új, követendő szabály.⁶ Mivel a társadalom rétegződött, kérdés, hogy melyik réteg normarendszere a megtartandó, s melyik az, amelynek megszegése deviancia. Minden korban megfigyelhető, mondhatni általánosan emberi, hogy a hatalommal bíró, hatalmon lévő osztály igyekszik a maga szokásait uralkodóvá tenni, olyan szokásokat elfogadtatni, amelyek az ő érdekeit védik, az ő céljait szolgálják. Figyelmes megfigyelő végigkövetheti azokat az eszközöket, amelyekkel rétegerdekeket a több-

séggel követendőként elfogadtattak. Minden korban létezett a jelenség, a módszerek is, csak az eszközök „finomodtak”.

„A társadalmi entrópia növekszik, ha a szabadságunk vagy a társadalmat összetartó közös értékek csorbát szenvednek. Az is növeli az entrópiát, ha növekszik a szabadság vagy az összetartó erő a másik rovására. (...) a felelősség nélküli szabadság destruktív, az egyéni kezdeményezést nélkülöző egység fojtogató, az egyenlőség pedig, ha a különbségeket figyelmen kívül hagyják, demoralizáló.”⁷ Ez felveti a problémát: a társadalmat összetartó szabályoknak a Csíkszentmihályi Mihály által „jó társadalomnak” nevezett emberi közösségekben nem csupán az egyes egyének érdekeit kell érvényre juttatniuk. „A jó társadalom minden egyes embernek segít, hogy a lehető legjobban kiteljesítse genetikai lehetőségeit. Mindenkinek lehetőséget biztosít a cselekvésre: a sportolónak, a költőnek, a kereskedőnek és a tudósnak egyaránt. Lehetővé teszi, hogy mindenki felfedezhesse és kibontakoztathassa a képességeit. A jó társadalom mindenkinek lehetővé teszi, hogy kifejlessze azokat a képességeit, amelyek segítségével társadalmilag hasznos tevékenység által flow-állapotba juthat. Közben pedig állandó védelmet nyújt az ellen, hogy az egyik ember a saját érdekében kizsákmányolhassa a másik pszichikus energiáját. A jó társadalomban nem tudnak érvényesülni az elnyomók és az élőlökődők. Minden ember szabadon kibontakoztathatja Énjét a komplexitási lehetőségeinek a végső határáig, anélkül azonban, hogy korlátozná mások szabadságát.”⁸ A flow, a tökéletes élmény pszichológiájának megalkotója nyilván fontosnak tartja ennek az állapotnak az elérését, és kívánatosnak azt is, hogy a társadalom alkalmat és lehetőséget nyújtson az egyénnek ezt megélni. Emellett közösségi felelősségről is beszél: „Figyelembe kell vennie a differenciálódás és integrálódás folyamatát az egyén határain túl is, az egész emberiséget tekintve. A természet törvényeit és az emberek által alkotott törvényeket egyforma mértékben kell tiszteletben tartania. Az a társadalom, amelyik semmibe veszi, hogy a lecsupaszított erdők hogyan hatnak a levegő minőségére, az ipari szennyezés a víz minőségére, vagy teljes növény- és állatfajok elpusztítása hogyan befolyásolja egész földünk komplexitását, valószínűleg nem visz minket előre. Nemcsak szűk érdekein túl látó transzcendens személyiségekre van szükség, hanem transzcendens kulturális értékekre és transzcendens intézményekre is szükség van, csak ezek segítségével lehetünk képesek az evolúció érdekében cselekedni.”⁹

E ponton kanyarodtunk vissza a társadalmat vezető és a „hivatásos gondolkodók” szerepéhez és felelősségéhez. A világ, a társadalom vál-

tozásával megváltozott egyrészt az az értékrend, hitrendszer, amelyre egykor a társadalmat összetartó szabályok épültek, másrészt az értelmiség és szerepköre, szereplehetősége változott meg. Kérdéses, hogy a vezetők értelmiségiek-e, a közösség érdekét szem előtt tartó, alkotó és a hitükkel, meggyőződésükkel összhangban gondolkodók-e. Kérdéses, hogy a hatalom, a társadalom összképére hatással bírók a kritikát gyakorolják és túrik-e, értékek mentén döntenek, értékeik közt ott van-e a hit, ez a hit közösségi dimenzióval bír-e, és a felelősségvállalást is magába foglalja-e. Kérdéses, hogy a kereszténység nem csupán címke-e, hanem valóban hiteles, megélt valóság. Végeredményben ezért gondolkodunk most azon egy pályázat keretében, mi a *keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában*. Ezt akár állításként, akár kérdésként értelmezzük, több problémát vet fel, minden szó, kapcsolódó fogalom hosszas elemzés tárgya lehetne, kellene hogy legyen, hogy aztán összefüggéseikről értelmes és használható dolgokat lehessen megfogalmazni. Kötetnyi anyagot lehetne erről összeállítani, tették is néhányan, olyan témákat tárgyalva, mint a posztmodern, a globalizáció, a szekularizáció. A kereszténység és az egyház identitásának, szerepének, a mai világban való feladatának újraértelmezése igencsak aktuális Európában, a magyarság körében.

Időről időre felbukkantak a közbeszédben, egyéni és csoportos töprengésekben a keresztény világi Krisztus-hívók és az értelmiségiek identitására, feladataira, egyházi szerepére vonatkozó gondolatok. Ezek közül az évek során egyik legláthatóbb fórum a Vigilia volt, és a keresztény értelmiséget tömörítő szervezetek. A Vigilia hasábjain időnként visszatér a téma tanulmányok, különféle műfajú írások, illetve (kerekasztal) beszélgetések lejegyzett változatai formájában. A Magyar Pax Romana 1993-ban Vépen e témának szentelte konferenciáját, amelynek anyaga könyvformába szerkesztve olvasható,¹⁰ a kisebbségben élő magyar értelmiségi mozgalmak is megszerverték a maguk rendezvényeit e témában, kiadták saját útkeresésük dokumentumait.¹¹ Voltak erről beszélgetések zsinati évfordulók és magyar sorsfordulók vonatkozásában.

Az értelmiségi szerep egykor, a középkorban egyértelműen a humán értelmiségre vonatkozott, sokban kapcsolódott az egyházhoz, egyházi műveltséghez, nagy presztízse alakult. Időben a jelenhez közeledve megjelent az egyházkritika, a kétely, az emberi értelem önállóságába és dominanciájába vetett hitet vallók tábora, majd a tudomány „istenségét” valló reálértelmiség egyre nagyobb társadalmi megbecsültséget szerzett. Az egyház vesztett társadalmi befolyásából, a tudás

„birtoklásának” fórumai is lassan kikerültek a kezéből, világi, nem hívó értelmiség alakult. Mára az értelmiségi szerep olyannyira át/leértékelődött, akkora presztízsvesztésen ment át, hogy „hivatásos gondolkodói” szerepének nem tud — és már nem is akar — megfelelni, a társadalmat mozgó gondolat fölött pedig a gazdasági érdek látszik átvenni az uralmat. Az értelmiség egy része ezért-azért beáll ennek szolgálatába, és ezzel már nem nevezhető értelmiségnek a klasszikus értelemben, illetve a kommunikációs csatornák hihetetlen és szinte követhetetlen fejlődésével a hagyományos értelmiség lába alól kicsúszott a talaj, nem győzi követni a technikai, műszaki fejlődés iramát. A kommunikációs struktúrák is változtak, kialakult egy olyan virtuális Areopagosz, ahol mindenki egyenlő eséllyel indul és ragadja magához a szót, nincs tekintély, előjog, szűrés, cenzúra, nem kritérium a műveltség, nincs értékelés, egységes értékrend, összefogó hitrendszer.

A keresztény értelmiségi kiváló meghatározásai születtek magyar nyelvterületen a korábbi évtizedekben. Íme egy szubjektív válogatás ezekből.

— „Mindenképpen jellemzi (...) az értelmiségit elkötelezettsége, az állásfoglalás és ítéletalkotás, a társadalomkritikai tudat, mert e nélkül nem beszélhetünk értelmiségiről. (...) sokan tartanak tőle, kritikáját veszélyesnek érzik, vagy legalábbis rendbontónak tűnik azok szemében, akik az élet ellenségének tekintik a szellemet. (...) Ki tehát az értelmiségi? (...) a definícióhoz közelálló körülírást választom: az értelmiségi moralista-humanisztikus gondolkodású, felvilágosító, a jövőbe tekintő kritikus elme, aki még maró gúnnyal előadott bírálatával sem szándékozik csak rombolni, illetékessége pedig nemcsak moralitásából, elkötelezettségéből és tudatából fakad, hanem megbízható tárgyi ismeretéből is, valamint a tartós reflexióra való képességéből. (...) nem tekinthető tehát értelmiséginek minden egyes professzor, miniszter, püspök, természetesen minden író sem, még kevésbé újságíró, tévé-kommentátor, műsorvezető vagy riporter. (...) Nagyon sokan vannak, akik túlságosan is heves meggyőződéssel és mérhetetlen hangbessséggel bódítják a rádió, a televízió, az írott sajtó csatornáin mákonnyal a tömeget, szemben a kevés hitelessel, kiknek hallgatása, nézése vagy olvasása perceiben a szellem jelenlétének csodája emeli fel azokat, akik ezt nemcsak hagyják, de tudják, merik és vállalják is.”¹²

— „Ahhoz, hogy megértsük, mi a keresztény értelmiségi, Isten népének bibliai és zsinati fogalmából kell kiindulnunk, és azt kell kérdeznünk, hogy mi az értelmiségi státusa és sajátos feladata az egyházi közösségben. Az egyház a

legáltalánosabb zsinati meghatározásában Isten népe Krisztusban. (...) A keresztény értelmiségi, ha valóban az, elkötelezettebben keresztény, mint a többiek. Mivel képes arra, hogy reflexív módon gondolkodjék, esetleg kritikus módon is véleményt nyilvánítson, nagyobb a súlya az egyházi életben, mint annak, aki különösebb reflexió nélkül, szinte passzívan fogadja az egyház tanításait és intézkedéseit. (...) A kritikája nyilvánvalóan nem az Isten szavára vonatkozik, hanem annak történeti közvetítésére és arra, ahogy ez a jelenben történik.”¹³

— „A valódi értelmiségi nem a már ismerthez, hanem a mindig nagyobb ismeretlenhez méri saját bizonyosságát. Ebben gyökerezik tekintélye, presztízse, erkölcsi súlya.”¹⁴

— „A katolicizmus az örök elégedetlenség azzal, ami van és ahogyan van; gyötrődés, hogy a világot jobbá tegye; hősie erőfeszítés, hogy lendülő öleléssel a földről az eget átfogja, a közömbös anyagias földet a kifeszült lélek erejével az éghez közelebb rángassa. (...) Határozott és szilárd jellemekért, művelt és kötelességtudó emberekért kiált az idő.”¹⁵

— „A keresztény nem érheti be azzal, hogy csupán és egyszerűen emberként éljen. Egész életét a hit fényénél kell megvizsgálnia, megítélnie és kötelességeit vállalnia. A keresztény számára nincs két különválasztható magatartás; egy emberi és egy keresztényi, egy vasárnapi és egy hétköznapi, egy, amit a templomban ölt magára s aztán a hivatalban, a munkahelyén és a családban felcseréli egy másikkal. Nincsenek percek vagy alkalmak, melyeket pusztán emberként és pusztán keresztényként élhet. Ha kereszténynek mondja magát és az akar lenni, akkor egész életét úgy kell néznie, ahogyan Isten nézi, úgy kell elbírálnia, ahogyan ő bírálja, úgy kell élnie, ahogy ő kívánja. Ehhez pedig szüksége van a hit fényére és a kegyelem segítségére.”¹⁶

— „Szabadság — a szó, a vélemény, a lelkiismeret, a véleménynyilvánítás, az anyagi és politikai függetlenség szabadsága — nélkül meg kell fulladnia az értelmiségnek és a föld alá vonulnia. Az értelmiségi alapvetően liberális — nem a szó politikai, hanem emberjogi értelmében. Ha pedig moralizáló-humanisztikus, szabadon érvelő kritikus, akkor szükségképpen kell hogy legyen bizonyos fajta tekintélye mindazok előtt, akik nem nélkülözhetik bírálatát: az állam, a társadalom, az egyház, a pártok; mindazok, akik az intézmények működtetőiként hatalmat gyakorolnak...”¹⁷

Az értelmiségre vonatkozó meghatározásokat kissé nosztalgikus, jóleső érzéssel újraolvasva nagyjából érvényesnek érzem őket, magamra nézve legalábbis, és a keresztény értelmiségi

alapállást és feladatvállalást ma sem tudom más premisszákkal elképzelni. Sajnálattal kell bevalanom, abban azonban már nemigen hiszek, hogy ma széles körben így gondolnák. Nyilván ezért kell újragondolni, ám nehezen lehetne az idézetteknel jobban megfogalmazni az értelmiség, a keresztény gondolkodó számára fontos tulajdonságokat és kompetenciákat, illetve hosszú távú előrejelzést adni arról, mi a követendő irány. Úgy vélem, kevesen tudnák ezt érvényesen megtenni. Ezért is csodálom meg újra és újra Erdély egykori püspökének, Márton Aronnak a tisztánlátását: amit s ahogyan ő félévszázada fogalmazott meg, azok olyan aggodalmak, amelyek ma (újra) jogosak, érvényesek. Ám ő sosem panaszkodva sorolta mindezt. Mindig kínált megoldást, kivezető utat is. 1945-ben mondta: „Félő, hogy a közszellem, mely a technikát, az ipart, anyagi erőt bálványozza, elbódítja az ifjúság lelkét és érzéketlenné teszi a szellem értékei iránt. Értessük meg a gyermekekkel, hogy szerény anyagi keretek közt is kiegyensúlyozott, megelégedett és magas igényű életet élhetünk, ha a szellem örömeit és gyönyörűségét igazán élvezni tudjuk. Értessük meg azt is, hogy az anyag holt erő, amelynek értékét és az emberi jólét emelésére való alkalmasságát csak a szellem és erkölcs adhatja. (...) a társadalom működésében zavarok állanak be, ha a vezető és irányító helyekről félreállítják a szellem emberét, aki műveltségénél fogva az irányító munkára leginkább alkalmas. Vissza kell állítani a szellemi munka értékének hitelét.”¹⁸ Amikor a szellem erejéről és a szellemi munka értékéről beszél, egyértelmű számára, hogy Isten teremtett gyermekeinek szellemét a Teremtő hatja át. „Az ember két világ polgára egyszerre, lelkének gyökérszálai az éghez kötik, lábával sáros földi utakon botorkál. S amint a lelkét nem lehet a testből kitépni, úgy a természetfölötti vonatkozást sem lehet a természetitől elválasztani, hacsak nem akarjuk szétszakítani magát az embert. A nevelő tehát felelős hivatását akkor fogja fel helyesen, ha a gyermekben nem közönséges érzéki-eszes lényt, hanem az örökéletre meghívott embert látja, és minden eszközt felhasznál, a nevelésbe a vallás erőit is bekapcsolja, hogy őt előkészítse mind a földi, mind az égi sorsra. (...) Mindazt, amit ma nyugati szellemnek, műveltségnek, megnemesített emberi lelkületnek nevezünk, az egyház teremtette meg. Elindulása első percétől, híven a krisztusi parancshoz, az emberek megnemesítését tekintette legfőbb feladatának. A lélek üdvössége volt a lázas munka főcélja, az »unum est necessarium« lebegett szemei előtt, fáradhatatlanul, mindegyre újabb nekilendüléssel az apostoli tűz hajtotta, hogy az egyes embert Is-

tennel, az első okkal és végső céllal átélte és tudatos kapcsolatba hozta, s ugyanakkor eszközeivel, berendezéseivel, módszereivel, amelyekkel célját követte, a leghatalmasabb építő erőket mozgósította az egyetemes kultúra szolgálatára. Európa neki köszönheti iskoláit; a család nevelésével, és a családon kívül a tömegek lelki, erkölcsi, művelődési gondozásával ő végezte a legmélyrehatóbb népnevelést; az egyház képviselte és védte legkövetkezetesebben a társadalmi rend tartóoszlopát, a tekintélyt; ő nemesítette meg és juttatta szerephez az egyetemes kultúrában az egyes nemzetek sajátos értékeit és tulajdonságait. S ma is, ahol lehetősége nyílik és munkáját nem gáncsolják el, többnyire az egyház iskoláiból, intézményeiből, egyesületeiből és nevelői munkájának többi műhelyéből kerülnek ki azok, akikre családoknak, közösségeknek, intézményeknek és népeknek a sorsát nyugodtan rá lehet bízni. Az egyház és a nevelés szétválasztása mindig maga után vonta a kultúra elsekélyesedését és a nemesebb életformák ziláltságát, viszont az egyház nevelési alapelveinek tiszteletben tartása az emberi együttélés szilárdságát és a haladás emelkedő irányát biztosította.”¹⁹ Mindezek egyértelműen mutatják az utat, hiszen a szövegben a nevelő az értelmiségit jelenti, kirajzolódik a feladat és haladási irány. Márton Áron „a kiszélesített iskola” címen megfogalmazta azt a népnevelői programot, ami a keresztény értelmiségi réteg számára érvényes feladat ma is: a legkisebbek szellemi formálásával, jellemnevelésével megalapozni a kívánt jövőbeli társadalmat. Kis körben, láthatatlan, de kitartó munkával elkezdni építeni, egy „kontraszt-társadalom” alapjait lerakni,²⁰ a jövő értelmiségét, vezetőit és társadalmát nevelni. Ugyanakkor az osztályterem falait víziójában szét kell tolni, kitágítani, behívni oda először is a szülőket, majd a tágabb rokonságot, a népet, és ott az érett, megalapozott és felelős döntéshoz szükséges ismereteket adni, igényességet támasztani a hivatás és a szórakozás terén egyaránt, családi életre készíteni és családi közösségtudatra. „Nekünk a falusi bírótól az országgyűlési képviselőig, a babaasszonytól az orvosprofesszorig, a foltozó vargától a nagy gyárosig, a falusi tanítótól a püspökig minden poszton a legkiválóbb, és felelőségüknek tudatában levő emberekre van szükségünk. S ha a sokat emlegetett népi egységet is komolyan akarjuk, meg kell tanulnunk és első sorban a jövő nemzedéknek a tudatába bele kell égetnünk, hogy a népért végzendő munka nem külön foglalkozási ág, hanem minden hivatással elválaszthatatlanul együtt járó kötelesség. Aki a közösségből él, a közösségnek is munkával és felelőséggel tartozik, ami megint éppúgy érvé-

nyes az ügyvédre, politikusra és tanárra, mint a papra, tanítóra és falusi bíróra. És iskoláinkra vár a szép feladat nagyobb része, hogy a kezükön átmenő nemzedékek nevelésével népünket mind egyedeiben, mind pedig közösségében versenyképesen előkészítsék a létért folytatott harcra.”²¹

*

Kissé elbizonytalanodva, megfogyatkozott reménnyel, meggyötört hittel élem meg itt és most, rég túl az első naivitáson s még mindig innen a másodikon, hívő keresztény értelmiségi létemet. Ez ugyanis olykor vesszőfutás, egy helyben topogás, de sosem diadalmenet... Miért is lenne az? Akihez tartozunk, nem ígérte, maga sem azt élte meg. Ő amellet, hogy igazság és élet, maga az út, az egyetlen célba vezető, az értelmes élet örömét megadó út. Ő maga sem „diadalmenetben, nem egy Isten ragyogó alakjában, (...) hanem emberi módon, szenvedve, félreértve, elárulva”²² haladt életútján. „Hányan járnak közülünk is máma ezt az utat. Hányan hurcolják életük keresztjét vérző szívvel, elkeseredett lélekkel és halálosan elfáradva. Mert gondok gyötrik, aggodalmak kínozzák és az élettől minden nap kapnak egy-egy kegyetlen ütést.”²³ Ez a sors ma egyre gyakoribb, s nem annyira a hit tudatos megtagadása távolítja az embereket Istentől, a transzcendenstől, olykor még az emberitől is, hanem a reménytelenség, elkeseredettség, kilátástalanság. Ezért is tűnik ma is nagyon igaznak: „A vitathatatlanul jobboldali-konzervatív Josef Pieper (...) szerint az értelmiség egyetlen esélye az egyház védelmében, az értelmiségi *nobile officium*, a megvetettek, az érdekeiket megfogalmazni nem tudók, a konfliktusokra képtelenek és a szenvedők oltalmazása.”²⁴ Ez Ferenc pápa iránymutatásával cseng egybe, azzal, amit a szegénység teológiájának nevez, hiszen a szegénység az Evangélium középpontjában áll; nem egy ideológia, hanem misztérium, Krisztus misztériuma, aki lealacsonyodott, megalázta magát, szegénnyé lett, hogy gazdaggá tegyen bennünket.²⁵ A keresztény értelmiségi tehát egyetlen oldalon állhat: a kirekesztettek, peremre szorultak, szegények pártján. Közvetlen környezetünkben azonban nemcsak a szegény reményvesztett, hanem az értelmiségi is, aki pedig meg tudja fogalmazni korunk s benne a maga baját. A keresztény értelmiségi is megfáradt, mert napi megélhetési gondok gyötrik, méltatlan helyzetekbe kerül, értelmetlen viták forgácsolják szét erejét, lehetetlen döntések elé kerül. Hogy ne legyen fáradt, életunt, nyomorúsága elől a pillanatba menekülő az, akinek szociális státusa, még annak a

látszata sincs, nincs betevője, és nincs jövőképe?! Aki reménye fogytán még értelmi szinten se tudja megfogalmazni magának, miért érdemes másnap is felkelni, mert nem ismeri azt az igazságot, hogy „Jézus Krisztus megmutatta, hogy az ilyen élet sem hiábavaló, hogy a húsvét a nagypéntekre következik”.²⁶

Ezért hát a mai keresztény értelmiséginek szól a 14. századból az egyháztanító biztatása: „Ajánld fel újra az életedet. És soha ne hagyj nyugtot magadnak. (...) Ügyeljetek tehát arra, hogy soha ne lanyhuljanak, hanem mindig növekedjenek vágyaitok.”²⁷

BODÓ MÁRTA

Az írás „A keresztény értelmiségiek szerepe korunk társadalmában” című pályázatra készült.

¹Horváth-Szabó Katalin: *Önmegvalósítás és önértékelés*. In Tózsér Endre (szerk.): *Önmegvalósítás keresztény szemmel*. Új Ember, Budapest, 2006, 55–95, itt: 83–84.

²Marton Tamás: *Vallásosság és boldogság*. In Tózsér Endre (szerk.): *Az istenhit mint erőforrás*. Új Ember, Budapest, 2006, 111–150, itt: 123.

³Jacques Le Goff: *Az értelmiség a középkorban*. (Ford. Klaniczay Gábor.) Osiris, Budapest, 2000, 25.

⁴Daniel Goleman: *Társas intelligencia. Az emberi kapcsolatok új tudománya*. (Ford. Buda Júlia.) Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 152.

⁵Uo. 413.

⁶Az orléans-i szüzet máglyán égetik el, majd néhány száz év múlva szentté avatják...

⁷Csikszentmihályi Mihály: *A fejlődés útjai. A harmadik évezred pszichológiája*. (Ford. Buda Júlia.) Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2007, 328–329.

⁸Uo. 329.

⁹Uo.

¹⁰Békés Gellért – Horváth Árpád (szerk.): *Megújuló egyház a megújuló társadalomban*. 35. Magyar Pax Romana kongresszus, 1993. április, Vép – Szombathely. Katolikus Szemle, Pannonhalma, 1993.

¹¹Bura László – Jakabffy Tamás (szerk.): *Meglátomás. Képzés és közérzet az ezredforduló erdélyi katolikus egyházában*. Romániai Magyar Pax Romana – Státus Kiadó, Csíkszereda, 2002.

¹²Nyíri Tamás: *Az értelmiségi és az egyház*. (Elhangzott a Pax Romana Vép-Szombathely-i kongresszusán, 1993 áprilisában.) Vigilia, 1993. december, 895–902, itt: 897.

¹³Békés Gellért hozzászólása, *Kerekasztal-beszélgetés a keresztény értelmiségről*. Vigilia, 1993. december, 903–915, itt: 906.

¹⁴Nyíri Tamás: i. m. 898.

¹⁵Venczel József: *Márton Áron püspök példája*. In Marton József (szerk.): *Márton Áron Emlékkönyv születésének 100. évfordulóján*. Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1996, 66.

¹⁶Márton Áron: *A megkeresztelt ember Krisztus tanítványa*. In Márton Áron: *Kereszttség, hit*. (Márton Áron Hagyatéka sorozat, sorozatszerkesztő Marton József.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007, 158.

¹⁷Nyíri Tamás: i. m. 898.

¹⁸Márton Áron: *A nevelés gyakorlati szempontjai*. (Az Egyházmegyei Tanács rendkívüli közgyűlésén elmondott beszéd 1945. december 20.) In Márton Áron: *Nevelés*. (Márton Áron Hagyatéka sorozat, sorozatszerkesztő Marton József.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2012, 113.

¹⁹Márton Áron: *Az egyház és a nevelés*. Erdélyi Iskola, 1939/40. VII. évf. 1–2. sz., 1–5.

²⁰„Az inkább az építkezésben és az alternatíva állításban versengő katolikus értelmiség fontos, megkockáztatom, elsődleges feladata kellene legyen a jézusi utópia-horizont szellemében alulról építkezve államon és egyházon belül kisebb-nagyobb — Herwig Büchele szóhasználatával — kontraszt-társadalmakat létrehozni, elkerülve a zárvány, a szekta, a kisebbik rossz, az evilági messianizmus és az utópikus ellenmodell buktatóit. Ez pedig nem más, mint — Gerd Theissen terminusával — a jézusi erőszakmentes értékforradalom, melynek lényege a kisemberek és a szegények minden dimenzióban való fölemelése, ugyanis ezekben a kontraszt-társadalmakban szorosán összekapcsolódik a lelki, a szellemi és a társadalmi dimenzió. A kontraszt-társadalom etikája, szemben a törvény-erkölcssel, a felelős cselekvés etikája (...) számunkra Isten országa nem túlvilági álmodozás, hanem már az evilágban küszöbönálló és sürgető jövő, másképpen: közös dolgainkban való fáradozás, struktúramegőrzés helyett struktúraalakítás.” Kamarás István: *Hogyan protestáljon egy katolikus értelmiségi?* Merleg Online; <http://www.merleg-digest.eu/hogyan-protestaljon-egy-katolikus-ertelmisegi/> (Letöltés: 2015.06.10)

²¹Márton Áron: *Az eszmény nyomán*. Erdélyi Iskola, 1935/36. III. évf. 5–6. sz., 289–290.

²²Márton Áron: *Húsvét három vigasztalása*. (Beszéd a kolozsvári Szent Mihály templomban, 1938. április 17.) In Márton Áron: *Húsvét*. (Márton Áron Hagyatéka sorozat, sorozatszerkesztő Marton József) Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009, 27.

²³Uo. 28.

²⁴Nyíri Tamás: i. m. 897.

²⁵Ferenc pápa: *A szegénység nem ideológia, hanem az evangélium középpontja*. <http://www.magyarurir.hu/hirek/ferenc-papa-szegenyseg-nem-ideologia-hanem-az-evangelium-kozeppontja> (Letöltés: 2015.08.25.)

²⁶Márton Áron: *Húsvét három vigasztalása*, i. m. 28.

²⁷Sziénai Szent Katalin: *Elragadtatásban kapott intelmek*. (Ford. Csertő György.) In: *Fohászok és vallomások. A világ legszebb imái*. Vigilia, Budapest, 1988, 465.